โลกที่เปลี่ยนแปลง กับสถาปัตยกรรมที่เปลี่ยนไป

น้ำท่วมบ้าน, น้ำท่วมเมือง, ภูมิปัญญาพื้นถิ่น

บทความโดย อาจารย์ภาคภูมิ อรรถกรศิริโพธิ์
ผู้อำนวยการศูนย์นวัตกรรมเพื่อพัฒนาการออกแบบ
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม

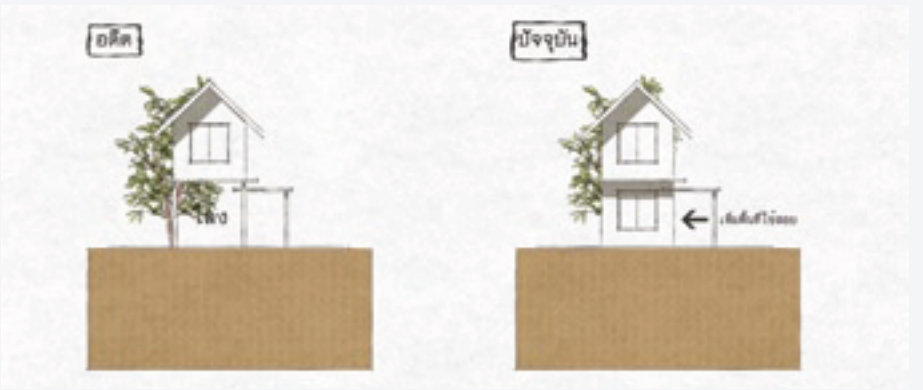

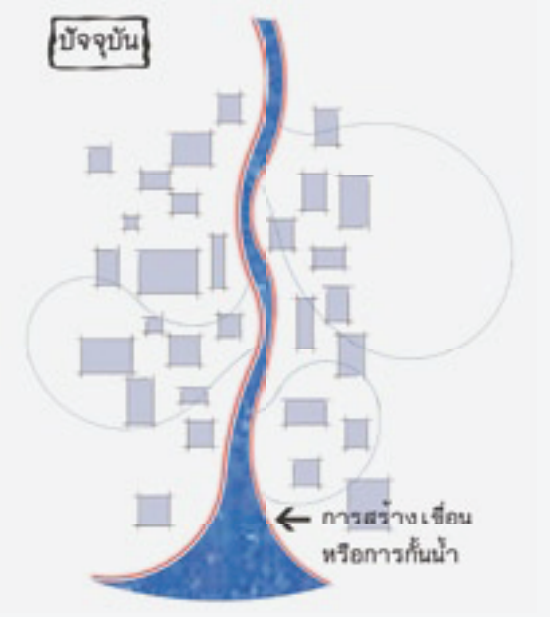

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากมหาอุทกภัยในปลายปี 2554 ทำให้เกิดความเสียหายอย่างมากมายกับประชาชนไทยเป็นจำนวนมาก ที่ต้องสูญเสียทั้งทรัพย์สิน บ้านเรือน หรือจำเป็นต้องทิ้งถิ่นที่อยู่ เพราะโดยผลกระทบของภัยจากน้ำท่วม จึงเกิดคำถามอันมากมายจากคนทั่วไปว่า ทำไมน้ำถึงท่วม ปีต่อไปน้ำจะท่วมอีกหรือไม่ บางก็โทษกับสภาพของภูมิอากาศ บางก็โทษเรื่องของการบริหารจัดการของภาครัฐ บางก็โทษกับเรื่องต่างๆ นานา ผู้เขียนจึงอยากเปิดอีกมุมมองตามทัศนะของสถาปนิกถึงสิ่งที่เกิดขึ้น ว่าเป็นไปได้หรือไม่ ที่อาจจะเกิดจากปัญหาต่างๆ เหล่านี้

ตั้งแต่ในสมัยโบราณ คนไทยก็ประสบกับปัญหาจากน้ำท่วมมาโดยตลอด เพียงแต่คนในสมัยนี้อาจจะหลงลืมกันไปแล้วว่าประเทศไทยอยู่ในเขตร้อนชื้น และมีฤดูฝนซึ่งปีหนึ่งอาจมีระยะเวลาถึง 3-4 เดือนต่อปี จนทำให้คนสมัยก่อนมีคำเรียกในหมู่ชาวบ้านว่าเรามีฤดูน้ำหลาก สิ่งที่ยืนยันถึงสมมุติฐานที่กล่าวมานั้น คือ ลักษณะบ้านไทยในสมัยก่อน หรือที่บางคนเรียกว่า “บ้านเรือนไทย” ก็จะมีลักษณะของการยกใต้ถุนสูงขึ้นมาอย่างน้อยก็ประมาณ 1.50-1.80 เมตร ในพื้นที่ใช้สอยในส่วนใต้ถุนบ้านนี้ก็ไม่ได้มีการใช้ประโยชน์อย่างถาวร สามารถขยับโยกย้ายสิ่งของต่างๆ ได้อย่างง่ายได้ ก็เพื่อเป็นการรองรับต่อฤดูน้ำหลากที่จะต้องเจอในทุกๆ ปี

การขยายตัวของเมือง ชุมชน ที่ขาดการวางแผนในภาคส่วนต่างๆ อีกทั้งยังมีทิศทางในการขยายตัวไปยังที่ว่างที่เป็นที่ดินที่ต่ำหรือเป็นพื้นที่ลุ่ม ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งหรือไม่ที่ยิ่งทำให้เกิดปัญหาและความสูญเสีย ความไม่รู้เป็นสิ่งที่น่ากลัวมาก หากเกิดไปพร้อมกับความต้องการในการเติบโตของชุมชน หรือเมือง ตั้งแต่ในสมัยอดีตมีการวางแผนในลักษณะของผังเมืองให้มีการวางผังเมืองและผังการใช้ประโยชน์ที่ดินในลักษณะของพื้นที่รองรับน้ำหลากตลอดเส้นทางการเดินทางของน้ำ หรือแม่น้ำลำคลองต่างๆ มากกว่า 500,000 ไร่

พื้นที่เหล่านี้ถูกวางไว้เป็นพื้นที่ว่าง พื้นที่โล่งไว้สำหรับการรองรับน้ำหลาก แต่ในฤดูกาลปกติ ชาวบ้านก็ใช้ประโยชน์จากพื้นที่เหล่านี้ในการทำการเกษตร ปลูกข้าว ทำไร่ ทำสวนต่างๆ และพอระยะเวลาผ่านไปเนิ่นนาน อาจทำให้หลงลืมกันไปได้ว่าพื้นที่เหล่านี้ แต่เดิมถูกวางแผนไว้ เพื่อเป็นพื้นที่อะไร และเมื่อความเจริญเกิดการหว่านซื้อที่ดินจากผู้ลงทุน เพื่อนำมาใช้เป็นหมู่บ้านจัดสรรอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ปัญหาต่างๆ จึงเกิดขึ้นอย่างที่เห็น
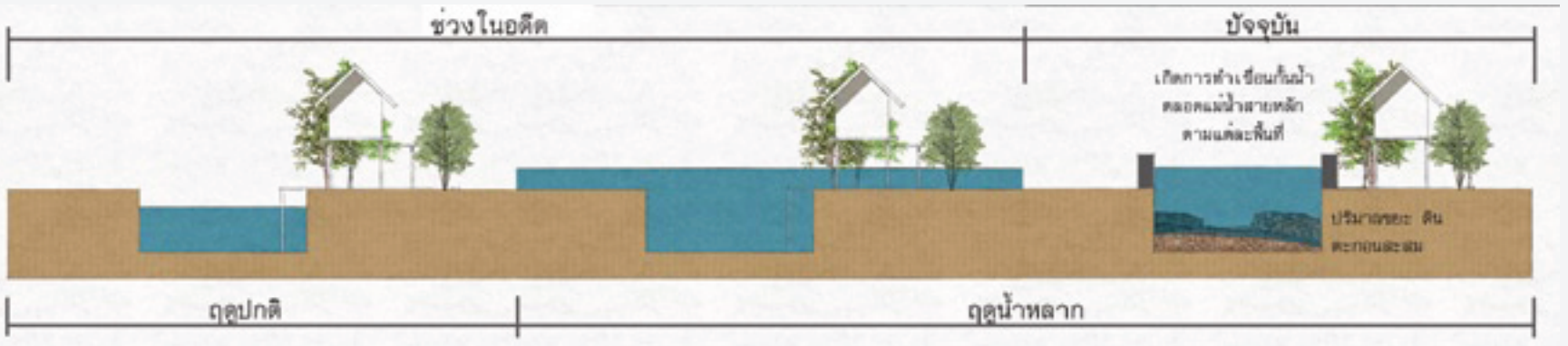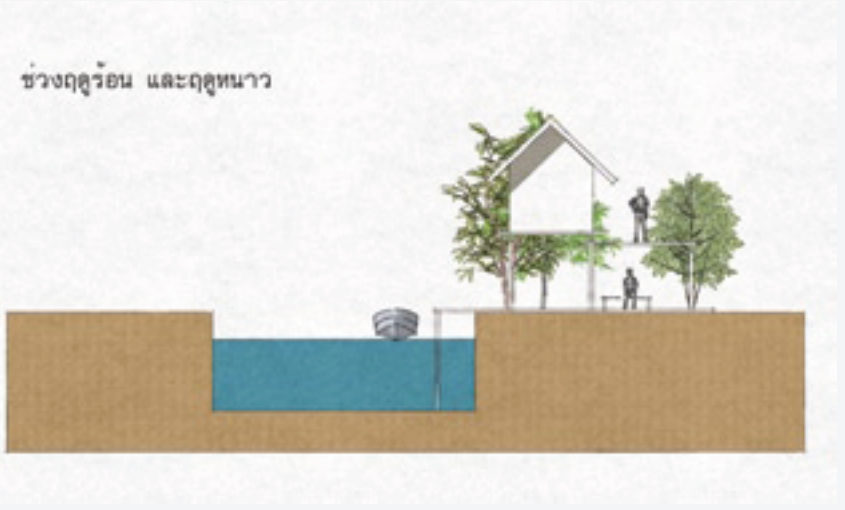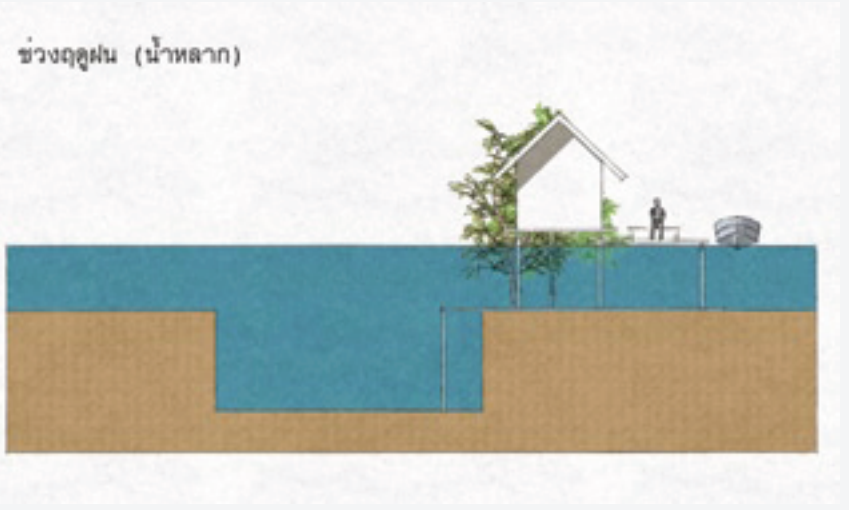
วิวัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงการสัญจร ก็อาจเป็นอีกสาเหตุหนึ่งหรือไม่ที่ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ เนื่องจากในอดีตคนไทยใช้เส้นทางสัญจรหลักในแม่น้ำ ลำคลอง เราใช้เรือเป็นพาหนะในการเดินทาง เมื่อเราใช้แม่น้ำเหล่านี้เป็นหลัก จึงทำให้ไม่มีการปิดกั้น หรือทำเขื่อนกั้นน้ำในแนวลำคลองหรือแม่น้ำ อีกทั้งการเน้นเส้นทางสัญจรหลัก ก็เลยทำให้เกิดการดูแลจากการใช้งานและไม่มีปัญหาของการสะสมจากสิ่งต่างๆ จนทำให้แม่น้ำตื้นเขิน และปราศจากสิ่งกีดขวางทางน้ำไหล ซึ่งตามกฎธรรมชาติแล้ว ของเหลวโดยเฉพาะน้ำ มักจะไหลจากที่สูงไปสู่ที่ต่ำ และไหลไปได้ตามปริมาณและทิศทางของน้ำ สิ่งที่เห็นได้ง่ายๆ ในรอบตัวเราก็คือ ท่อระบายน้ำในบ้านเรา ซึ่งโดยปกติแล้ว มักจะระบายออกไปยังท่อระบายน้ำสาธารณะ ซึ่งมีขนาดของท่อระบายใหญ่ขึ้นเรื่อยๆ ตามขนาดของการระบายน้ำ แต่ถ้าท่อระบายน้ำในบ้านของเรามีขยะเป็นจำนวนมาก หรือมีอะไรไปอุดตันภายในท่อ ก็อาจทำให้เกิดน้ำท่วมขังภายในบ้านเราได้หากมีปริมาณน้ำจากฝนที่ตกหนักลงมา แต่เรามักจะคิดว่า เป็นเรื่องธรรมดา เพราะน้ำระบายไม่ทัน หรือถ้าเปรียบให้ใกล้ตัวเราเข้าไปอีกในเรื่องของปริมาณน้ำ ความคล่องตัวในการระบายน้ำให้เด่นชัด ก็คือ เรื่องรถติดในช่วงเทศกาลต่างๆ เช่น สงกรานต์ หรือช่วงปีใหม่ ที่ถนนหลายสายที่มุ่งออกต่างจังหวัดเกิดอัมพาตหรือติดหนักอย่างมโหฬาร จากเดิมเราเดินทางจากกรุงเทพฯ กลับสู่จังหวัดอุดรธานีด้วยรถยนต์ ส่วนตัวใช้เวลาในการเดินทางประมาณ 6-7 ชั่วโมง แต่ถ้าในช่วงเทศกาลเหล่านี้เราอาจต้องใช้ระยะเวลาในการเดินทางถึง 10-12 ชั่วโมงเลยทีเดียว ปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ต่างอะไรกับเรื่องน้ำท่วมที่เกิดในปี 2554 หากอยู่ที่เราต้องรู้จักรักษาสมดุลของธรรมชาติ และเข้าใจธรรมชาติให้มากขึ้น